

Страховання як інструмент забезпечення сталого розвитку суспільства

Олександр Леонідович Проценко,
доцент кафедри правознавства
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат біологічних наук, доцент

Анотація. Розглядаються питання, пов'язані з використанням засобів страхової галузі для забезпечення стійкого розвитку суспільства.

Ключові слова: страхування, інвестиції, стійкий розвиток.

Постановка проблеми. Еволюція людського суспільства, хоча повільно і суперечливо, але просувається в напрямі виникнення інтегрованих спільнот усе вищого рівня, владний механізм яких спрямований на забезпечення стабільності та внутрішнього спокою [1, с. 383].

Довгий час вважалося, що стабільність і внутрішній спокій у суспільстві багато в чому забезпечуються за рахунок раціонально побудованих економічних відносин, які включають такий розподіл і перерозподіл благ між членами суспільства, який би максимально сприяв їх розширеному відтворенню. При цьому галузі матеріального виробництва розглядались як такі, що забезпечують переважно кількісний бік розвитку суспільства (рівень життя), а галузі нематеріального виробництва пов'язувалися найтісніше із забезпеченням параметрів, які прийнято називати якістю життя.

Непересічним у частині забезпечення якісних характеристик існування є значення такої галузі нематеріального виробництва, як страхування. Страховики, базуючись на ринкових відносинах, забезпечують розподіл і компенсацію результатів реалізації різноманітних ризиків, перелік яких нині швидко зростає. Компенсація завданих збитків сприяє стабілізації суспільно-економічної ситуації на мікро- і макрорівні. Тим самим, страхова індустрія *volens nolens* виконує роль гаранта стійкого розвитку суспільства. Разом з тим що далі, то більш помітною стає тенденція до того, що ризики все частіше реалізуються комплексно, тобто відразу в кількох сферах життєдіяльності суспільства, що суттєво збільшує шкоду від їх реалізації, а це, у свою чергу, наражає на небезпеку стійкість як окремих страховиків, так і страхової галузі в цілому. Тому питання забезпечення компенсації наслідків реалізації комплексних ризиків страховиками нині має абсолютно специфічний контекст: по-перше, воно стосується забезпечення стійкого розвитку і процвітання суспільства, а по-друге, воно стосується забезпечення належного функціонування механізмів забезпечення такого розвитку суспільства, у тому числі і багато в чому саме страхової індустрії.

На відміну від науковців і практиків сфери страхування, які працюють на теренах колишнього СРСР і увага яких у процесі наукових досліджень і практики страхування зосереджується переважно на питаннях аналітики, а саме на класифікації страхових послуг,

та уточненні меж застосування і завдань кожного окремого їх виду в економічно розвинутих країнах, де наукова думка перейшла на новий щабель. Нині там стадія аналізу у сфері найширшого кола наукових досліджень поступово, але невинно і закономірно поступається стадії синтезу. Одним із найяскравіших прикладів таких змін стало впровадження в науковий вжиток такого поняття, як страхові послуги у сфері стійкого розвитку (*sustainable insurance*). Це і не дивно, адже виклики, з якими стикається сучасне людство, безальтернативно приведуть або до впровадження нової парадигми взаємовідносин як у межах суспільства, так і між суспільством і його довкіллям, або до знищення сучасної людської цивілізації.

Саме тому політиком, науковці, бізнесмени та широке коло громадськості, які розуміють рівень загрози, усе більше уваги приділяють питанням дотримання підприємствами установами й організаціями, у тому числі і фінансового сектору, зокрема і страховиками, у процесах їх діяльності вимог до збереження довкілля, забезпечення соціального діалогу й етичних стандартів [2].

Питання страхування з метою забезпечення стійкого розвитку досліджувалися в роботах таких науковців, як В. Г. Боронос, О. В. Козьменко, В. В. Солінська, А. І. Соломійчук та ін. Серед зарубіжних авторів у цій сфері плідно працювали і працюють Р. Дуглас, М. Шеа, Дж. Хагчін і багато інших. Однак у цих дослідженнях увага приділяється переважно питанням страхування екологічних ризиків.

Таким чином, дослідження теоретичних аспектів і вивчення практики страхування з метою забезпечення стійкого розвитку суспільства нині є вельми актуальним.

Мета статті. Ураховуючи зазначене вище, метою цієї роботи було обрано дослідження можливих завдань, ролі страховиків, заходів, які треба здійснити на рівні окремої страхової компанії, страхової галузі, держави, міждержавних організацій з метою забезпечення стійкого розвитку.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В останні десятиліття людство мусило визнати дві основоположні помилки, які, однак, лежали в основі управління суспільними процесами і процесами природокористування. Перша з цих помилок полягала у припущенні, що екосистеми відповідають на тиск людства лінійно, передбачувано і контролювано.

Друга полягала в тому, що суспільство і довкілля є різними й окремими одна від одної системами. Разом із тим численні факти вказують на те, що екосистеми і суспільство поведуться нелінійно, демонструючи стрибкоподібні зміни у процесі свого розвитку, а також на те, що суспільно-екологічні системи діють як нерозривно пов'язані між собою комплекси.

Усвідомлення цього привело до появи поняття «стійкий розвиток». Згідно з документами ООН, стійкий розвиток – це розвиток, який ураховує інтереси не лише нинішніх, а й прийдешніх поколінь [3, с. 8].

Спершу, але досить короткий час, це поняття застосувалося майже виключно до сфери матеріального виробництва. Але невдовзі прийшло розуміння того, що і підприємства, зайняті виробництвом нематеріальних благ, у тому числі й фінансово-кредитні установи, зокрема і страхові компанії, безпосередньо пов'язані з питаннями забезпечення стійкого розвитку.

Якщо говорити конкретно про страхову галузь, то виявиться, що в останні десять років у цій галузі ведуться інтенсивні дослідження щодо такого різновиду страхування, який умовно можна назвати «страхування з метою забезпечення стійкого розвитку» (англійський еквівалент терміна *sustainable insurance*) і яке можна визначити як об'єктивно існуючу сукупність страхових продуктів, призначених для компенсації збитків, завданих суспільно-екологічній рівновазі та поступальному розвитку суспільства, унаслідок реалізації ризиків різної генези.

Виокремлення як окремих різновидів страхування – страхування з метою забезпечення стійкого розвитку є показником того, що нині страхова індустрія, як і раніше, залишається значною мірою системою «раннього попередження» суспільства про наявні ризики. Але не тільки. Завдяки специфіці страхової галузі страховики спроможні забезпечувати й управління різноманітними ризиками, які негативно впливають на стійкий розвиток суспільства, у тому числі і за рахунок зменшення вірогідності їх реалізації.

Згадана вище специфіка страхової індустрії багато в чому обумовлюється її унікальністю в тому сенсі, що страховики мають можливість акумулювати й аналізувати дані щодо частоти та інтенсивності проявів найрізноманітніших ризиків, які супроводжують життєдіяльність сучасного суспільства. Зокрема, це стосується наслідків зміни клімату, втрати біорізноманіття, проблем із джерелами постачання питної води, ризиків для здоров'я людини, вікової структури суспільства, поширеності різних хвороб тощо.

Крім того, унікальність страховиків полягає ще й у тому, що вони виступають також і в ролі інституційних інвесторів, вкладаючи частину обсягів отриманих від страхувальників коштів з метою отримання додаткових доходів. Роль страховиків як інституційних інвесторів є надзвичайно важливою для забезпечення залучення більших обсягів коштів для виконання зобов'язань перед страхувальниками.

Таким чином, страховики генерують доходи, з одного боку, надаючи страхові послуги, а з другого – отримуючи інвестиційний дохід, що за умови зваженого і чіткого управління ризиками, належного

управління андеррайтингом та інвестиціями надійно забезпечуватиме їхню прибуткову діяльність.

Саме така двоїстість джерел доходів страховиків забезпечує їхню додаткову стійкість і відкриває можливість страхування ними комплексних ризиків, тобто таких ризиків, які мають джерело виникнення в довкіллі або суспільстві або у процесі управління і проявляються як мінімум у двох із зазначених вище сфер, підривають стійкість розвитку суспільства. Далі по тексту для позначення таких ризиків використовуватимемо аббревіатуру (ДСД – довкілля – суспільство – держава) (англомовний еквівалент *ESG – environment, social, governance*) [4, с. 12].

Прикладом комплексності ДСД-ризиків можуть служити прояви ризиків, пов'язаних зі зміною клімату, викликані викидами парникових газів, забрудненням повітря, водних об'єктів. Такі ризики впливають не лише на довкілля, але значною мірою і на суспільство (через збільшення кількості певних хвороб, погіршення рекреаційного потенціалу тощо) і на систему державного управління, яка мусить регулювати використання певних природних ресурсів, забезпечувати медичне обслуговування і т. ін. Іншим прикладом реалізації комплексних ДСД-ризиків може бути реалізація ризиків, пов'язаних з нормативно-законодавчим регулюванням використання водних ресурсів, яке може суттєво впливати на різноманітні сторони життя суспільства та усталене функціонування довкілля [5].

До ДСД-ризиків відносять ризики, які мають хоча б одну із наведених характеристик [4, с. 24]:

- реалізуються як нефінансові або нематеріальні;
- їх наслідки проявляються в середньо- або довгостроковій перспективі;
- їх важко або неможливо виміряти у грошовому еквіваленті;
- проявляються у вигляді екстерналій, які не компенсуються в сучасних ринкових умовах;
- стосуються взаємовідносин із контрагентами, владою і законом;
- на них зосереджена увага громадськості.

Приклади конкретних ризиків, прояви яких можуть впливати на стійкий розвиток, наведено в доповіді Бутча Бакані, голови програми UNEP FI Principles for Sustainable Insurance Initiative [6], це, зокрема:

- ризики, пов'язані зі зміною клімату та екстремальними погодними катаклізмами;
- ризики природних катастроф;
- ризики, пов'язані з діяльністю, спрямованою на зменшення ризиків природних катастроф;
- виснаження природних ресурсів;
- втрата біорізноманіття і деградація екосистем;
- управління ресурсами питного водопостачання в умовах браку джерел питного водопостачання;
- продовольча безпека;
- забруднення довкілля;
- права людини і дотримання стандартів у галузі охорони праці;
- неналежне використання соціальних і фінансових інструментів;

- широке розповсюдження неінфекційних хвороб (наприклад діабет, ожиріння) і пандемії;
- зміна вікового складу людської популяції;
- сфера нормування і регулювання (будівельні стандарти, безпека робочих місць і продукції, регуляторні акти в галузі довкілля);
- відкритість і доступність інформації;
- принципи ведення та етика підприємницької діяльності;
- корупція;
- різноспрямованість інтересів різних груп населення.

Як видно з наведеного вище переліку ознак ДСД-ризиків та їх конкретних прикладів, більшість із них на даному етапі розвитку суспільно-економічного життя важко піддаються андеррайтингу.

Разом із тим усе зростаючий вплив реалізації ДСД-ризиків на життєдіяльність суспільства вже давно став абсолютно очевидним. Про це свідчать і дані опитування ключових фігур страхової галузі, яке проводилося UNEP, у світовому масштабі [4, с. 29]. Результати цього опитування засвідчили розуміння керівним складом страхових компаній, незалежно від географії їх розташування, того факту, що реалізація ДСД-ризиків суттєво впливає на андеррайтинг страхових послуг і на повсякденну діяльність страхових компаній.

Об'єктивні дані свідчать про те, що наявність ДСД-ризиків впливає на діяльність страхових компаній і про можливість управління ними, зокрема:

1) необхідне активне впровадження у практику діяльності страхових компаній управління ДСД-ризиками. Однак страхова галузь є висококонкурентною, число страхових компаній дуже велике, а сфера їх діяльності надзвичайно широка, діяльність страховиків суттєво регулюється органами державної влади, у зв'язку з цим упровадження управління ДСД-ризиками вимагатиме розв'язання широкого спектра доволі складних проблем;

2) згадані вище ризики, у разі невизнання їх впливу страховиками, можуть негативно впливати на ліквідність як окремих страхових компаній, так і на економічне становище страхової галузі та її партнерів страхувальників, а також на реципієнтів інвестицій страховиків;

3) визнання страховиком впливу ДСД-ризиків на його діяльність забезпечуватиме додаткові гарантії стійкості страхової компанії за рахунок зменшення збитковості та виведення на ринки нових страхових продуктів;

4) оскільки страхові компанії приймають на себе ризики при страхуванні, управляють ними та одночасно є інституційними інвесторами, вони мають значні можливості у сфері управління ДСД-ризиками.

Зміщуючись у практичну площину, зазначимо, що успішне запровадження страхування ДСД-ризиків можливе лише за умови бажання страхувальника здійснювати страхування таких ризиків і прибутковості страхових продуктів зі страхування зазначених ризиків для страховика. Однак, як вище вже зазначалося, діяльність страховиків суттєво регулюється ор-

ганами влади. Цей факт є важливим з огляду на те, що наявність регуляторних актів у певній галузі є чи не найголовнішим фактором, який впливає на андеррайтинг, а також на сферу управління ризиками.

Тому для успішного розвитку ринку страхування ДСД-ризиків необхідне напрацювання певної законодавчої бази, яка б регулювала цю сферу діяльності страхової індустрії.

За умов «класичного» страхування, коли андеррайтер оперує моделями, які ідеально підходять для застосування ринкових механізмів з метою страхування ризиків, тобто існує велика кількість одноманітних страхових випадків; збитки ненавмисні; обсяг збитків можна виміряти; розмір збитків некатастрофічний або в разі збитків, завданих у катастрофічних обсягах, вони відшкодовуються у відповідних пропорціях, прийнятих у страховій галузі.

Однак у випадку страхування ДСД-ризиків необхідно враховувати їхню специфічність, яка полягає в тому, що економічні наслідки їх реалізації можуть виходити далеко за межі спроможності окремих страхових компаній чи їхніх пулів компенсувати наслідки ДСД-ризиків, навіть у разі перестраховування їх відповідальності і ретроцесії.

Тому закономірно виникає питання: у яких обсягах страховики повинні компенсувати збитки, для яких практично неможливо або дуже важко розрахувати розмір страхової виплати на час, коли реалізується поліс страхової відповідальності, а також яким чином забезпечити стійкість страховиків, які візьмуться відшкодовувати збитки, спричинені реалізацією ДСД-ризиків.

Очевидно, що альтернативи налагодженню співробітництва між страховиками, які надаватимуть послуги зі страхування ДСД-ризиків, немає. З метою адекватного андеррайтингу страхових послуг у галузі страхування ДСД-ризиків таке співробітництво повинно включати спільну діяльність з таких питань.

1. Обмін даними та інформацією, яка стосується ДСД-ризиків.
2. Вивчення успішних прикладів із практики страхування ДСД-ризиків.
3. Залучення до процесу страхування ДСД-ризиків потужних страхових і перестрахових компаній.

Однак найпершим завданням на етапі підготовки до широкого впровадження страхування ДСД-ризиків є напрацювання страховиками рамкових принципів їх страхування.

З іншого боку, суспільство і держава, як основні вигодонабувачі від запровадження страхування ДСД-ризиків, повинні забезпечити законодавче регулювання діяльності страхових компаній у цій сфері; налягати на виконання страховиками функцій із підтримання стійкого розвитку шляхом запровадження страхування ДСД-ризиків; забезпечувати інтенсивні наукові дослідження у сфері вивчення причин і наслідків реалізації ДСД-ризиків для комплексу «довкілля – суспільство – держава».

Разом з тим слід усвідомлювати, що запровадження практики страхування ДСД-ризиків може не

отримати належної підтримки з боку суспільства і держави, якщо воно сприятиме неналежній поведінці і / або спричинятиме порушення законодавства застрахованим та гальмуватиме впровадження інновацій.

За умови впровадження страхування ДСД-ризиків страховики мусять здійснити ось що.

1. Встановити чітку стратегію для визначення та інтегрування страхування ДСД-ризиків у чинну практику страхування.
2. Забезпечити навчання, надання необхідних засобів та інформації з метою розвитку в персоналу потрібних знань, умінь і навичок для забезпечення його ефективної взаємодії як у межах страхової компанії, так і при взаємодії.
3. Забезпечити в ході андеррайтингу страхових продуктів урахування впливу ДСД-ризиків.
4. При розробці страхових продуктів враховувати необхідність забезпечення спонукання страхувальників до практики уникання (запобігання) реалізації ДСД-ризиків у ході їх функціонування.
5. Забезпечувати внутрішній контроль за дотриманням практики уникання (запобігання) реалізації ДСД-ризиків у процесі функціонування страхової компанії.
6. Забезпечення використання стандартних, прозорих підходів для оцінки дотримання власне страховою компанією та її клієнтами практики уникання (запобігання) реалізації ДСД-ризиків, які б давали можливість порівнювати й оцінювати прогрес у цій сфері.

Важливо зазначити, що за умов упровадження страховиком страхових послуг, зорієнтованих на забезпечення стійкого розвитку, поряд із певними складнощами, які обов'язково будуть супроводжувати цей процес, перед ним відкриваються нові стратегічні перспективи, наприклад створення нових стра-

хових продуктів і/або доступ до нових груп споживачів та інвесторів.

Наприклад, втрата біорізноманітності та деградація екосистем у зв'язку з управлінням якістю водних ресурсів відкриває нові можливості у сфері страхування в сільськогосподарському виробництві, нещасних випадків, здоров'я, життя, власності.

Висновки. Практика діяльності світової страхової індустрії з необхідністю приводить до потреби переходу від аналітичного підходу до синтетичного у сфері реалізації страхових продуктів.

Світова страхова індустрія на даному етапі має достатній потенціал, який може бути використаний для забезпечення стійкого розвитку суспільства.

У зв'язку з визнанням того, що людське суспільство і довкілля нерозривно пов'язані між собою численною кількістю зв'язків, усвідомленням того, що життєдіяльність людського суспільства порушує, а, можливо, уже безповоротно порушила екологічну рівновагу на планеті, розумінням того, що для збереження стійкого стану довкілля, який є запорукою стійкого розвитку людства, необхідно застосовувати весь можливий арсенал заходів і засобів, який має в розпорядженні людство, на часі – робота над запровадженням у практику в якомога ширших масштабах страхування ДСД-ризиків.

Для запровадження у практику страхування ДСД-ризиків потрібно розробити рамкові принципи страхування згаданих ризиків і на національному рівні впровадити його законодавче регулювання.

Запровадження страхування ДСД-ризиків страховиками, у разі адекватного андеррайтингу, сприятиме підвищенню їх стійкості за рахунок збільшення дохідності від їх діяльності, яке забезпечуватиметься запровадженням нових або оновлених, з урахуванням необхідності врахування впливу можливої реалізації ДСД-ризиків, традиційних страхових продуктів.

Список використаних джерел

1. Еліас Н. Процес цивілізації. Соціогенетичні і психогенетичні дослідження / Н. Еліас. – К.: Видавничий дім «Альтернатива», 2003. – Т. I–II. – 672 с.
2. CRO Forum – Recommendations for Managing Environmental, Social and Ethical Challenges in Business Transactions [Electronic resource]. – Available from : http://www.unepfi.org/psi/wpcontent/uploads/2013/10/CRO_Forum_Sustainability_Framework_August_2010.pdf.
3. World Commission on Environment and Development, 1987 [Electronic resource]. – Available from : <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.
4. The global state of sustainable insurance Understanding and integrating environmental, social and governance factors in insurance A report by the Insurance Working Group of the United Nations Environment Programme Finance Initiative Based on the IWG's pioneering 2009 global survey on ESG factors and insurance underwriting and product development October 2009 [Electronic resource]. – Available from : http://www.unepfi.org/fileadmin/documents/global-state-of-sustainable-insurance_01.pdf.
5. Australian Government. Department of the Environment. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.environment.gov.au/topics/water/australian-government-water-leadership/water-legislation>.
6. Butch Bacani Programme Leader The UNEP FI The UN's Principles for Sustainable Insurance Initiative Progress since the 2012 UN Conference on Sustainable Development in Rio de Janeiro 49th Annual Seminar of the International Insurance Society June 2013, Seoul, South Korea [Electronic resource]. – Available from : http://www.iisonline.org/files/uploads/2013/06/Monday_Bacani.pdf.

Summary. The article deals with issues related to the use of the insurance industry to ensure sustainable development of society.

Keywords: insurance, investment, sustainable development.